

In den Wäldern sind Dinge, über die nachzudenken,
man jahrelang im Moos liegen könnte. (Franz Kafka)

Laat je in deze rubriek verwonderen door grappige, indrukwekkende en leerrijke boswaarheden uit het verleden. Eigen bijdragen en ideeën zijn steeds welkom op het redactieadres!

De teleurgang van de Brabantse bosbessentaartjes

HANS BAETÉ, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Bosbessenpluk wordt in Vlaanderen vandaag vooral met de Kempen geassocieerd. Toch waren bosbessentaartjes omstreeks 1930 nog een vermaard streekgerecht in Sint-Genesius-Rode (Zoniënwoud). Nu is dat gebruik helemaal verdwenen. Heeft dit iets te maken met de achteruitgang van bosbes of eerder met het verdwijnen van zoveel vooroorlogse gebruiken? Op basis van oude floralijsten blijkt in elk geval dat bosbes vóór 1970 veel algemener was in het Zoniënwoud. En er zijn nog andere getuigen van Brabants bosbessenvermaak. Oudere bewoners van de streek rond het Buggenthoutbos spreken immers van 'manden vol krokkebazen' in de tijd van toen. Krokkebazen zijn als Crakebesien terug te vinden in het Middelnederlands woordenboek van Verwijs & Verdam. Vandaag leeft dit woord verder als kraakbes, dat in de grote Van Dale wordt verklaard als een verzamelnaam voor blauwe en rode bosbessen (*Vaccinium myrtillus* en *Vaccinium vitis-idaea*). Deze verzamelnaam vinden we ook terug in de eerste uitgave van het Kruidboek van Rembert Dodoens uit 1554 (foto). Wat meer is, Dodoens geeft ons aanwijzingen voor het talrijk voorkomen van bosbessen in Brabantse bossen: *Bejde dese struyckens wassen in Brabant in die bosschen. Ende die Swerte sijn seer ghemeyn ende wordden tot veel plaatsen ghevonden. Maar die roode en sijn niet ghemeyn ende worden selden en op luttel plaatsen ghevonden. Men zou kunnen opmerken dat Dodoens met 'Brabant' niet enkel de Brabantse leemstreek, maar ook – en misschien vooral – de zandige Kempen bedoelde. Zijn plaatsbeschrijving bij de plantensoort gagel (wast in Brabant op dorre heyden ende wordt tot veel plaetsen in die Kempen ghevonden) doet echter vermoeden dat bosbes tenminste in Brabant-zonder-de-Kempen algemeen moet zijn geweest. Misschien waren bosbessen ten tijde van Dodoens zelfs helemaal niet zo algemeen in de Kempen als vandaag. De Flora-Atlas uit 2006 stelt immers dat ze in de leemstreek enigszins gebonden zijn aan oud bos, terwijl ze in de Kempen vooral in beboste 18de tot 20ste-eeuwse heidegebieden voorkomen...*

Hoe zouden we kunnen verklaren dat bosbessen het nu zo slecht doen in de Brabantse leemstreek (waar ze trouwens potentieel forser kunnen uitgroeien) in vergelijking met de

zandige Kempen? Literatuur suggereert drie hoofdoorzaken: verdonkering, strooiselaanrijking en stikstofaanrijking vanuit de lucht. Verdwijning door verdonkering is een gevolg van zowel spontane bosontwikkeling als een veranderd bosbeheer, waardoor bosbessenstruiken – die in feite halfschaduwplanten zijn – minder licht krijgen en wegwijnen. Vroeger werden de groeiplaatsen van bosbessen meer opgehouden door dunningen, houtroof, begrazing of hakhoutbeheer. Bovendien heeft de veelvuldige aanplanting en succesvolle groei van beuken in Brabantse bossen onmiskenbaar tot een dichtere kroonsluiting en verdonkering geleid.

Bosbessen profiteerden ooit van het nu verdwenen en verboden gebruik om bladstrooisel te verwijderen. Onder niet te dicht naaldhout doen ze het vaak beter omdat ze daar niet elke herfst een lading 'bladafval' over zich heen krijgen. Stikstofaanrijking vanuit de lucht heeft vermoedelijk een negatieve impact via 1. de aantasting van schimmels waarmee bosbes samenwerkt om in haar mineralenbehoefte te voorzien en 2. de toegenomen concurrentie van stikstofminners als stekelvaren en bochtige smele. Experimenteel werd aangetoond dat bosbes na twintig jaar uit een bosvegetatie kan verdwijnen bij een totale depositie van ongeveer 30 kg stikstof/jaar/hectare, een waarde die in de buurt komt van wat de jongste decennia in het Zoniënwoud werd waargenomen. Opmerkelijk is dat de achteruitgang van bosbes door stikstofdepositie zich volgens een bepaald onderzoek veel minder manifesteert op uitgesproken voedselarme bodems zoals in de Kempen. Maar wat doet bosbes op langere termijn? ■

Meer info
hans.baete@inbo.be